

Slovenske panjske končnice.

(Donesek k studijam o slovenskem ljudskem slikarstvu).

Dr. Stanko Vurnik, Ljubljana.

Ena najzanimivejših pojav na polju slovenske etnografije so gotovo poslikane panjske končnice, ki kažejo dragocene zaklade predstavnne fantazije slovenskega kmeta, nje živo fantastiko in zdrav, robusten snovni humor, formalno-umetnostno odet v izredno dekorativno čutno obliko. Poslikane panjske končnice so tudi zato vredne posebne studije, ker velja ta panoga za slovensko specialiteto na etnografskem polju, s kakršno se ne more ponášati noben drug narod v Evropi.

1. K slovenskemu ljudskemu slikarstvu sploh.

O ljudskem slikarstvu Slovencev iz dobe koj po dohodu v naše kraje vemo še zelo malo. Zelo zanimivo bi bilo vedeti, kako so slikali naši rojaki takrat, ko so imeli še neko samosvojo, prvotno kulturo, katere še niso začele prekvášati tuje kulture. Iz VII. do IX. stol. izvirajoči najstarejši nam ohranjeni sledovi Slovencev, kovinaste in keramične izkopnine, o katerih poroča dr. Walter Šmid,¹ kažejo abstrakten ornamentalni dekor vrezljajev in vtisnin, geometrično-ritmične tvorbe kakor: vodoravne vrste krogov ali navpičnih črt, pletivo valovitih vijač ali cikcak, izpolnjen s pikami ali krogi. Figuralen okras je redek, pa še tedaj gre le za linearen, dekorativen tvor, ki komaj da spoznati figuralne težnje. Dr. Šmid pripisuje v omenjeni razpravi izkopine Slovcem, pa s pridržkom, da se podoben okras najde tudi pri drugih zapadnih narodih onega časa. Tako se moramo vprašati, ali imamo opraviti pri »najstarejših sledovih Slovencev« s pristnim slovenskim delom ali pa s tujim importom.

Iz konca srednjega veka in iz renesanse šele imamo ohranjen zanesljivejši ljudsko-slikarski material v cerkvenih fre-

¹ Carniola 1908.

ska h, ki jih obdeluje dr. Fr. Stele. Nedvomno so te freske naroda z mlado kulturo že tuje, večinoma alpsko-nemški vplivane in jim torej ne gre več značaj strogo konservativne, originalne ljudske umetnosti, kakršnega ima nastarejša narodova kultura, vendar gre v teh delih več ali manj še vedno za ljudskoumetnostne primesi, ki se držijo našega precej primitivnega renesančnega cerkvenega slikarstva. Jernej iz Loke in Mojster presbiterija sv. Ožbalta sta bila boljše vrste ljudska slikarja, kar kaže njuno še precej srednjeveško pojmovanje snovi in groba, več ali manj ploskovita obdelava teles ter slabo razumevanje nemških in italijanskih tedanjih naprednih slikarskih vrlin. Izredno zanimivi za studij so tudi ornamentalno poslikani leseni stropi iz kmečkih cerkev izza XV. stol. dalje do konca XVIII. Sprva gre še za ploskovito ornamentalen, abstraktno geometričen dekor (cikcaki iz raznih barv, zvezde), pomešan z versko simboličnimi predmeti (ribe, križi, kelihi, jeleni, grozdje itd.), potem slede v XVI. in XVII. stol. naturalistični rastlinski elementi (grozdje, akant); v XVIII. stoletju (n. pr. Kostanj v Tušhinju), ožive v čutno pestri barvanosti poleg svetih monogramov in simbolov lepotni čustveni predmeti kakor so vaze z nageljni, vrtnice, vijaje, ki tvorijo tipične snovi baročni in rokokojski ljudski umetnosti vse srednje Evrope. Kmalu že se oblikuje načelo umetnega estetskega okrasa ploskve, ki zamenja nekako v koncu XVII. stoletja stari tektonski princip samih robnih bordur: povdarjena sreda in ogli; robne vijaje in simetrično zapolnjene večje praznine. To načelo se drži do zadnjega, do smrti naše ljudske umetnosti, ne le v slikarstvu nego je lastno tudi vezeninam in plastični dekoraciji.

Tudi zunanjščina cerkvene in profane ljudske arhitekture sta od nekdanj bili deležni ornamentalnega in figuralnega slikarskega okrasja. Naj omenim le pogoste cerkvene freske sv. Krištofa — velikana, ki nese otroka Jezusa čez vodo, v kateri plavajo vse vrste vodna bitja in vodne deklice, naj omenim požarne freske sv. Florijana, sv. Družine, Marije, Jožefa, gospodarjevega patrona na zidu kmečkih hiš, omenim rdeče-belo poslikane polknice in zapahnice, da ne pozabim naših originalnih ženitovanjskih skrinj, ki so se izza srede XVIII. stoletja začele barvno poslikovati in so vredne posebne razprave. Kakor je do srede XVIII. stoletja živel na frontah in pokrovih teh skrinj zgolj reliefni izrezljani pla-

stični dekor, tako se ta plastika v drugi polovici tega stoletja nekam umireva in okrneva, zagrnejo jo pisane barvne vaze rož in figure, ki v XIX. stoletju na skrinji suvereno gospodarijo, pustivši plastiki le še rob ne stružene polstebriče ali le srednje tri okvire. Iz XVIII. in začetka XIX. stol. imamo še večino samo rastlinsko (vazo z nagelji, vrtnice) okrašene skrinje; poslej se uveljavlja tudi figuralni okras (zaroka Marije z Jožefom itd.). Tudi skrinje so važno polje, na katerem se je udejeval ljudski slikar. Navadno gre na njih za troje ali petero polj, simetrično razvrščenih okrog srednjega z najvišjim robom, ključavnico in letnico; v poljih so ali sveti ali profani prizori iz življenja, najčešče pa vaze z rožami, polja obrobljena z zavesami in cveticami ali abstraktno ornamentiko.

V tej vrsti važna species so slike na steklo, ki so polje izključno samo figuralnega nabožnega slikarstva. One pisane, kričeče barvane, a vendar barvno ubrane in zelo dekorativne slike, katerih primitivni stil so radi posnemali moderni »primitivisti« in »ekspresionisti«, so bile v »bohkovem kotu« razvrščene poleg razpela. Veliko te robe je bilo k nam prinesene iz Tirolske, Bavarske ter nemške Koroške; pri nas so jo izdelovali Kočevarji in zlasti Poljanci in Selčani ter Kamnogoričani, radovljiški in kranjski okoličani. Najstarejše iz XVIII. stol. so še na ogledalu, one iz XIX. stol. na steklu; predstavljajo na modrem in rumenem svitlem polju svetnike v krajini z vsemi simboli in emblemi opremljene, vrhove pa zapolnjujejo vejice vrtnic in belih rož. Slovenske slike so imele v XIX. stol. često slovenske napise. Zanimivo, kako so neki ikonografski tipi iz Nemčije (Dürer, sv. Trojica itd.) zašle v to produkcijo in se v njej držali, često spominjajo te kompozicije celo na srednji vek ali bizantinsko slikarstvo. Omeniti moram tudi **vezeninsko ornamentiko slovensko**, ki zasluži posebno razpravo.

2. O čebelarjskih panjih in njih končnicah sploh.

V vrsti panog slovenskega ljudskega slikarstva pa so posebno imenitne naše panjske končnice, ker tvorijo nekakšno slovensko ljudsko-umetnostno specialiteto, ki je nima noben drug narod. Bile so razstavljene že v Avstriji, Nemčiji, Švici, Češkoslovaški in povsod izzvale splošno

živahno zanimanje, ne le čebelarjev in etnografov, nego i umetnikov in vse javnosti.

Čebelarstvo je bilo v naših krajih že od nekdaj zelo razvito. Že Strabo (IV. 6 in Solumella (IX.) omenjata čebelarje na našem ozemlju, ki so v Italijo izvažali vosek in med. Do XVII. stoletja nimamo še zbranih literarnih virov o slovenskem čebelarstvu; tedaj pa ga opisuje Valvasor obširneje in v XVIII. stol. imamo že izpod Janševega peresa lastno strokovno čebelarsko literaturo.

Čebelnjaki so arhitektonski zanimivi in štejemo pri nas več tipov, o katerih nam bo govoriti pri delu o slovenski ljudski arhitekturi. Gre za lesene enocelične stavbice podolgovatega tipa. Vhod je na ožji strani, na eni podolžni strani, kjer je mesto stene vrsta polic s panji, je streha ozka in visoko dvignjena. Kar se panje v¹ tiče, trdijo čebelarji, da je bil najstarejši panj na našem ozemlju pravi »panj«, to je pokončna, izvotljena lesena klada, dočim so bili pri južnih in vzhodnih naših sosedih, kakor tudi pri vzhodnih Štajercih in Belokranjcih kakor pri Hrvatih v rabi slamnati panji okrogle stožčaste ali pa valjaste, v sredi vzbočene oblike. V Beli krajini zovejo take panje »koše«, na vzhodnem Štajerskem pa »košnice«. Z napredkom so prišli v rabo podolžno položeni okrogli klade-panji (primeri v Slov. Čebelarju XXVIII. slika »Mikličevega čebelnjaka v Novih Lazih na Kočevskem,« str. 132). Dalje so prišle v rabo tkzv. »polklade«, »polkranjiči« s polkrožno sprednjo stranjo, in ti so bili neposredni predhodniki od srede XVIII. stol. dalje veljavnih podolgovatih četverkotnih zabojev »kranjičkov«, ki so živeli na Koroškem, Gorenjskem in Dolenjskem ter zapadnem južnem Štajerskem pod imenom »Janšev panj«. ²

Panji so se naložili na police čebelnjaka v ravnih vrstah in nadstropjih. Pri čebelnjaku je navadno stal v strah ptičem, da ne bi žrli čebel, lončen ali lesen vojak, Turek ali drugi strah, kakor to kaže naša slika starega čebelnjaka iz Sore pri Medvodah. Ti strahovi tvorijo posebno poglavje na polju slovenske ljudske plastike; v tej zvezi nas pa zanimajo sprednje panjeve končnice, na katerih se je eminentno izživljalo slovensko ljudsko figuralno slikarstvo.

¹ A. Bukovec, O postanku našega narodnega panja. Slov. Čebelar XXVIII. str. 131 nasl.

² Wester, Slovan 1905/6.

Madona med cvetjem, 1758,
najstarejša znana končnica.

Sv. Trojica. 1887.

Sv. Trije kralji. 1797.

Zadnja večerja. 188?

Job na gnoju in njegova
huda žena. 1869.

Marijino oznanjenje. 1870.

Štirje evangelisti. 1885.

Madona, sv. Neža in sv. Barbara.
Relief.

Ciklus o izgubljenem sinu.

Izpoved moškega in ženske.
Pri možu angel, pri ženski vrag.
Relief.

Pobožni orač Izidor in angeli.

Kronanje Marije. Relief.

Končnice z religioznimi snovmi.

Zakaj pa so čebelarji poslikovali te končnice? Vprašal sem več čebelarjev na kmetih, pa sem dobil odgovor, da se mora panj od panja po končnici ločiti, da čebela svojega laže najde.

Časovna in lokalna omejitev navade poslikovanja končnic.

Iz dejstva, da so se »kranjiči« z ravno, četverkotno srednjo končnico, pojavili šele nekako sredi XVIII. stol. ali kratko prej kot nasledniki pletenih ali kladastih in okroglih panjev, sklepamo, da poslikovanje končnic v XVII. stol. in prej še ni bilo v navadi. Haberlandtova opazka v Österr. Volkskunst, češ da je najstarejša končnica še iz l. 1686, kakor bom kmalu dokazal, ne drži. Najstarejša nam znana končnica iz vseh dostopnih zbirk je iz l. 1758.

Če skušam sedaj lokalno omejiti rabo poslikanih končnic, se odkrije za ljudsko umetnost pri Slovencih zelo zanimivo dejstvo, da je pravo ognjišče te vrste slikarstva v severozapadnem, nemškoalpski vplivanem ozemlju Slovenije, na Koroškem in Gorenjskem ter severozapadnem Dolenjskem in Štajerskem. Na Primorskem, Belokranjskem in vzhodnjem Štajerskem te rabe ni, sploh, kakor sem že dejal, tam od nekdanj nimajo panjev iz desk nego slamnate koše in košnice, ki se ne dajo poslikati, na Primorskem pa se čebelarstvo malo goji, ker tam za čebele menda ni prave paše.

Vzrok tej ljubezni za slikarstvo in barvo pa se mi zdi, tiči še globlje, naravnost v svojevrstnem duševnem značaju našega, recimo alpskega ljudstva. Alpski tip hiše ne sloni na tektonskem, nego subjektivističnem in slikovitem stavbnem načelu. Mislim si one rezljane ganke in pažne line, ki love vase bogate, slikovite sence, mislim na nebrojne požarne freske na stenah, na umetne okraske gavtrov, rdečebelno poslikane polknice in zapahnice — pa primerjajmo alpske hiše z ostalimi slovenskimi! (Ravnotako bi lahko primerjali alpsko glasbo, nošo, vezenino z ostalimi nošami, glasbo, vezeninami pri nas!) Drugod nič od vsega tega. Abstraktni, tektonski princip, ki ne pozna očesnih efektov, nego konstruktivno logiko stavbe, ki se ti v svoji popolni goloti in neposlikanosti najmočneje razkriva!

Slikovita fantazija, moremo reči, je doma v severozapadni Sloveniji, ne na njenem jugu in vzhodu

in ravno to ozemlje je bilo od nekdanj specifično ognjišče slovenskega ljudskega slikarstva.

Tu je tudi dom poslikane panjske končnice.

Zgodovina nam ta teoretski rezultat popolnoma potrjuje. Panjske končnice so slikali na Koroškem in v Bohinju, okrog Bleda, Radovljice, Kroke, Kranja, Škofje Loke, Medvod, v Poljanski in Selški dolini, ponekod tudi na zapadnem Štajerskem in severnem Goriškem (Tolmin), odkoder so se prodajale tudi na južnovzhodno Dolenjsko in drugam, kamor so kot import zašle. Tudi ime te slikarije »mal« (po nemškem »malen«), kaže na alpski izvor.

Alpski in dolenjski čebelnjak je, kakor pravi Wester v »Slovanu«, res nekakšna ljudskoumetnostna galerija slik. Žal, v novejšem času, ko je naš folklorno umetniški živelj pod vplivom kulturne nivelizacije izhiral, je vsega tega konec. »Žnidaršičev panj«, moderen, enobarven, vlada vsepovsod; devetdeseta leta XIX. in začetek XX. stoletja so videla figuralno slikanje panjev izumreti.

3. Zgodovina zanimanja za poslikane končnice, njih zbiranje in publiciranje.

Zanimanje za neke panoge naše ljudske umetnosti datira še v konec XVIII. stoletja; romantiki so s posebnim veseljem studirali narodno pesem in ljudske noše. Arhitektura je šele v našem stoletju vzbudila resnejše raziskovalce in čudno, o panjskih končnicah vse do začetka našega veka ne najdemo v naši literaturi nobene ne domače, ne tuje beležke; dasi je morala galerija v čebelnjaku presenečati vse tujce pri nas in z barvno pestrostjo in snovnim bogastvom privlačiti vse ljubitelje ljudstva in njegove duše.

Zaenkrat zgleda res, da je šele dr. Walter Šmid odprl svetu oči o tej slovenski ljudskoumetnostni kurioziteti in sicer so čitali o njej najprej Nemci v »Illustrierte Monatsblätter für Bienenzucht«, leta 1903 (Klosterneuburg). Dve leti nato, začetkom leta 1905. je avtor, uradnik Rudolfina v Ljubljani, dotično razpravo razširil in izdal v »Mittheilungen des Musealvereines für Krain« (XVIII, Laibach, pg. 103—108) bolj splošen, kratek, a informa-

tiven članek »Der bildliche Schmuck der Krainer Bienenstöcke« (Folkloristische Skizze). — Razpravica je našla še isto leto odmev v »Slovanu« (1905) 6, pag. 22, 25), kjer se je oglasil Josip Westers s člankom »Slovenske končnice in folklor«, v katerem opozarja na Šmidovo razpravo v »Mittheilungen« in bodri k zbiranju našega folklor. No, končnice so se začele nabirati in g. Šmid je prve spravil v muzejsko zbirko, pa jih je kmalu razstavil tudi na Dunaju, kjer so vzbudile splošno zanimanje.

V poletju leta 1911. jih je ogromno število nabral tedanji ravnatelj Rudolfina dr. Jos. Mantuani, večinoma iz krajev: Trboje pri Smedniku, Kranj, Čirčice, Rupa, Voklo, Sidraž, Mirna, Prapreče pri Lukovici, Lanišče pri Kamniku, Škofja Loka, Homec, Godovič, Ledine, Šamarca, Mali Videm pri Št. Lovrencu itd.; po letu 1911. do danes se zbirka nadaljuje. Vsega skupaj šteje danes etnografski muzej v Ljubljani okrog 650 poslikanih končnic; dasi ni prostora za razstavo vseh, je to vendar na j v e č j a z b i r k a tega materiala na svetu. Končnice so kmalu zaslovele; romale so z ene razstave v inozemstvu na drugo (med dr. Dunaj, Bern, Praga) in leta 1911. se jih je prav živahno spomnil v svoji »Österreichische Volkskunst« (Wien 1911) prof. dr. Mihael Haberlandt, ki jih je tudi nekaj iz Koroške in Gorenjske pridobil za Museum für Volkskunde na Dunaju. V Sloveniji ima večjo zbirko poslikanih končnic tudi Čebelarstvo društvo v Ljubljani, dalje urednik Slov. Čebelarja, nadsvetnik A. Bukovec v Ljubljani. Nekaj jih je v hribih, kamor še ni prodrli praktični Žnidaršičev panj, še v aktivni rabi, nekaj jih hranijo čebelarji in zasebniki v spomin, večjih zbirk pa ni. Podpisani sem ogledal ves material etnografskega muzeja in Čebelarstva društva, ki ga je z ljubeznijo stavil na razpolago nadsvetnik Bukovec in videl in si zabeležil marsikaj s te stroke na etnografskih studijskih potih po Sloveniji, pa se mi zdi, da omenjeni zbirki vsebujeta ves bistveni material; zastopani so skoraj vsi snovni in stilni tipi in kronološki razvoj te panoge slikarstva se da z nju lepo sledovati. Da bi rešil še redki preostali material na deželi trohno, sem bodril k zbiranju končnic za muzej v predavanjih o slovenski ljudski umetnosti v ljubljanskem radiju leta 1928. in napisal tudi v časopise par člančičev; leta 1927. sem tudi celo vrsto končnic v slikah objavil v »Ilustriranem Slovencu«, da vzbudim za stvar zanimanje, da se ne uniči.

4. Mera in material končnic.

Prednje panjske končnice so večinoma iz lipovega, včasih iz smrekovega lesa, redkeje iz javorovega in skoro nikoli iz trdih lesov.

Spodaj na sredi je, kakor rečeno, žrelo, pri dvojno širokih panjih sta celo dve.

Kar se tiče oblikovnih mer panjev, te niso vedno enake, posebno se menja širina. Le glede višine in dolžine so mere precej ustaljene (primeri tudi Bukovec, o. c. str. 134). Les za panje so čebelarji skrbno odbirali in ga dolga leta sušili, preden so dali delati panj. Zato so se panji tudi držali svojih 150 do 180 let in še danes kljubujejo po nekod panji iz XVIII. stoletja vsem vremenskim neprilikam.

Najmanjše končnice, kar jih poznam, merijo po dolgosti 25—27 cm in višočini 12—14 cm, srednja mera je nekako 15—17 cm višine in 30 cm dolžine, največji pa merijo 35 cm v dolžini, dasi se mera višine v bistvu ne izpreminja dosti.

5. O barvah in slikarski tehniki.

Žal, ni se mi posrečilo kaj prida dognati o barvah za končnice in njih pripravljanju; dolgo je že tega, kar se končnice ne poslikavajo več in marsikaj se je že pozabilo in ne bomo dognali več.

Končnice so slikarji lepo zgladili in včasih, kakor sodim, tudi z belo kredo ali barvo grundirali. Na to podlago so s svinčnikom nanesli obrise, kar še kažejo nekatere končnice, nakar so prišle barve.

Kakšne barve pa so rabili kmečki slikarji panjskih končnic?

Bile so to neke vrste temperaste barve, često domačega izdelka, kakor sodim in kolikor sem mogel pozvedeti.

Gotovo so slikarji končnic v XVIII. stoletju povzeli od meščanskih slikarjev, kako se meljeta barvast kamen in zemlja v prah. Ta prah ali razni barvasti kupljeni praški se zmešajo z jajčnim beljakom in barva je gotova. Često nadomešča beljak olje. Mnogih barv in kompliciranih mešanic na kmetih niso rabili. Včasih, često sta zadostovali rdeča in modra na beli pod-

lagi, s črnimi obrisi, navadno je poleg še zelena in žolta ter rjava in večinoma je s tem barvna skala zaključena. Posebnih »občutij«, za katera so potrebne barvne finese, ti ljudje sploh niso slikali.

6. O slikarjih panjskih končnic.

Slikarji se na končnice niso podpisovali, skoro vse so anonimna dela.

Je-li so končnice poslikavali lastniki čebel sami, ali pa posebni ljudski slikarji?

Seve, imamo absolutno grobo, povsem »analfabetski« poslikane končnice, ki jih je nemara poslikal pravi lajik, večina pa kaže v okviru ljudskega slikarstva neko rutino, ki je v svojem okviru precej visoka. Seve, ne smemo soditi po visokoumetnostnih kriterijih anatomije, proporcij, perspektive, barve, draperije ... na teh naivnih tvorih, toda v svojem okviru so včasih dosegli slikarji panjev čisto neko gotovost in neposrednost, ki preseneti. To so morali biti rutinirani ljudski slikarji ali pa specialno panjski slikarji, vaški umetniki ali umetnice, ki so se najbrž čisto i poklicno pečali s to rečjo, morda v zvezi z rezbarstvom, freskantstvom, slikanjem na steklo, ki je, sodeč po ogromnem številu naših »bohkov« in »marter«, slik, moralo »nesti«.

Tako bi sodil zgolj iz sklepov na podlagi ogledovanja materiala. Zelo pogosto srečaš iste barve, iste poteze, iste napake na več končnicah, če jih natančno raziskuješ. To bo nemara dokaz za to, da je posamezen panjski slikar moral čuda veliko naslikati in prodati naokrog, zakaj dela iste roke so bila v rabi na različnih krajih.

Gre torej večinoma za dela nalašč v to svrhu izurjenih vaških umetnikov, ki so od te obrti celo živeli; zanimivo je, da je bilo med temi tudi veliko — umetnic, ki so se udejstvovale tudi v stroki slik na steklo. Te domneve so mi potrdili tako stari čebelarji kakor tudi stari kmečki ljudje v Bohinju, okrog Kranja, Radovljice, Kroke, Poljanske doline, Medvod in Škofje Loke. G. nadsvetnik A. Bukovec v Ljubljani, urednik čebelarskega glasila, mi je potrdil, da je bilo eno izmed najvažnejših ognjišč te slikarije v selški dolini, kjer da so slikale večinoma ženske. S tem v zvezi čitam v »Jutru« z dne 6. I. 1929. v članku »Narodni slikarji v Selški dolini« izpod peresa ravnatelja g. B. Račiča te-le

zanimive podatke: Neki stari Tomažek mu je naznačil za glavne zastopnike te slikarije v selški dolini Podnartovčevo Micko in Babjekovega Gašperja iz Selc in Plnadarjevega Toneta iz Železnikov. Prva je umrla pred kakimi 40 leti in je bila iz Selc št. 19 (p. d. Blaževčeva h.). Njen oče, p. d. Podnartovec (doma iz Podnarta) je bil tudi slikar. Micka je naslikala na stotine panjev, religiozne in kmečke žanrske snovi. Slikala je tudi martre in znamenja ter slike na steklo. Slikala je navadne končnice za 5 krajcarjev, »za en zeksar je namalala celo vojsko.« Gašper je bil slabši slikar in se je proslavil z naslikanimi ženskami, ki tepo biriča (glej dalje). Plnadarjev Tone je slikal končnice, znamenja in jaslice, po poklicu je bil sobni slikar.

Z Dolenjskega in Belokranjskega nimam nobenih vesti, mislim pa, da je bilo pravo ognjišče tega slikarstva na Gorenjskem in kakor vsled razširjenosti robe sklepam, tudi na slovenskem Koroškem.

Iz inventarskih beležk o panjskih končnicah etnografskega muzeja v Ljubljani posnemam, da je n. pr. končnico št. 2416, predstavljačo »Vihar na morju«, datirano z l. 1876., darovano od posestnika P. Žontarja v Kranju, »slikala neka ženska iz Tolmina«. Isto opazko nosita št. 2433, »Kralj David« ter št. 2442, Sv. Barbara, l. 1878, ter št. 2439, Sv. Štefan, l. 1875. dalje 3113, Lovec, kmet in psi.

Št. 2423: Marijino vnebovzetje iz l. 1867. je po opazki v inventarju slikal Janez Gosar v Dupljah na Gorenjskem.

Št. 2490, Lovčev pogreb, šele izrisano končnico brez barv je risal 14-letni pastir Gustl Mihelič v Sidražu l. 1911., dalje 3070, Ime IHS z rožami l. 1911. več končnic je okrog l. 1915. slikal Fr. Zaba vnik iz Šmarce pri Kamniku, te pa že s samonko visoko rutino, z oljnato barvo, kopirane iz meščanskih predlog (št. 3051—60 ter 2494—95, 3062).

7. Predmetnosti na končničnih slikah.

Predmetnosnovni element je na teh končnicah daleč bolj povdarjen kakor umetniško-stilni. Ljudska figuralna umetnost pri nas je neke vrste dekorativno predstavljena snovnost, epika, pripovednost.

Kakšne snovi so pa ljubili naši ljudski slikarji od l. 1758. do naših časov?

Sili se mi primera z ljudsko pesmijo: tam je duša ljudstva peta, tu slikana, na obeh poljih se je dala z vso vsebino. Pokazala je odnos našega ljudstva do sveta in nadsвета, pokazala svoje predstavne zaklade, v katerih često vibrira še srednji vek in renesansa, misli, čustva, humor, satira, verstvo, zgodovina, država, vojaštvo, erotika, legenda, bajka, vaška kronika — vse je v teh sličicah. Vesel jih mora biti etnograf, zgodovinar, psiholog, pa tudi umetnik. Pristno, robustno zdravje veje iz njih, življenja vesel optimizem in smeh, pa tudi živa vernost.

Največ je razmeroma religioznih snovi, za temi pridejo žanrske, zgodovinske, humoristične, satirične zgodbe iz kmečkega življenja, zelo malo je samo dekorativnih, nefiguralnih.

a) Religiozne snovi.

Med ca 600 tu obravnavanimi končnicami je okrog 250 poslikanih z religioznimi snovmi. V verskih predstavah ljudstva vibrira često še srednji vek, dalje nemška renesansa, ki so jo kmetje spoznali v naših freskah XV. in XVI. stoletja, dalje naša, italijanski vplivana baročna umetnost koncem XVII. in XVIII. stoletja. Verske snovi se podajajo etnografski pač, kakor jih je posredovala velika umetnost, zato je ta panoga snovno malo originalna. Zato jih ne bom podrobneje opisoval.

Stari testament je zelo priljubljen. Vse od kraja sveta vro kmečkemu slikarju religiozne zgodbe izpod čopiča. Upodablja stvarjenje luči (E 81), Adama in Evo (Č. D.), Raj (2400, 3103), Izgon iz raja (2401), Kajna in Abla (3123), Vesoljni potop (2402), Noetovo daritev (2299, 3173), Abrahamovo žrtev (E 114, E 115, 2403), Juditino zgodbo (3158), zelo priljubljen je Izgubljeni sin, narodno v ciklu šestih prizorov na isti končnici, često prenešen v slovenske noše (2316, 2405, 2410, 2411, 3162), Padanje mane v puščavi (E 112), Mojzesova palica (2305, 2306, 3104), Elija, ki se v ognjenem vozu pelje v nebo (2322, 2409, 3083), zgodbe o egiptovskem Jožefu (2304, 3061), Izraelci in Egipčani v Rdečem morju (2406, 3094), Kralj David s harfo (2433) itd. Posebno priljubljen motiv je tudi Job na gnoju, ki ga milujejo prijatelji, a jezika vanj njegova huda boljša polovica (2301, 2300, 2302, 2303, 3160). Job je sploh postal

nekak patron čebelarjev in neredko sedi za čebelnjakom, dočim mu dva Kranjca godeta na gosli, mika pa tudi slikarja, da se iznese pri tej priliki nad ksantipastim spolom.

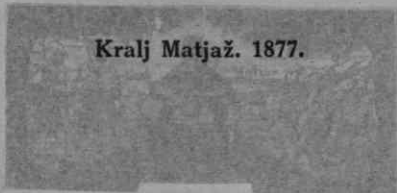
Bogato je zastopan **novi testament**. Marijina zaroka (3114), Marijino oznanenje (2309, 2422, 3077, 3095, 3108), Marijino obiskovanje (2310); Rojstvo Jezusovo v hlevcu z osličem in voličem, pastirci in repatico (2311, 2412, 3105), Sv. Trije kralji (E 78, 2413, Č. D., Sv. Družina (2312, 2414, 3088), Sv. Janez Krstnik, krščujoč Jezusa (2327, 3072), Marija in sv. Ana (3149), Dvanajstletni Jezus v templu (3106), Ozdravljenje mladeniča iz Naima (3126), Cvetna nedelja (2313, 2417), Kristus in Samaritanka (E 83), Vihar na morju (2416), Jezusove izkušnje (3169), Sv. Jožef (2432, 3137), Ženitnina v Kani (2314, 2415), dalje Kristusovo trpljenje: Zadnja večerja, priljubljen motiv (2315, 2418, 3073, 3147), Križev pot (3107), Ecce homo (3148), Simon iz Cirenene (2420), Oljska gora (2419, 3068), Polaganje v grob (2421), Marija Magdalena in angel (3096), Vstajenje (2502).

Izredno priljubljena snov je **Marija**, bodisi v vlogi Madone ali Imakulate (2424, 3085) v vseh mogočih variantah, obdana od pestrih rož ob nogah (2319, 2320, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 3110, 3121, 3131, 3166, 3172), posebno pogosto je tudi kronanje Marije posv. Trojici (2317, 2318, 2430, 2431, 3076), Vnebovzetje Marije (2423), dalje je gori omenjeno Oznanenje in Obiskovanje; čudno pa je, da ne poznam nobene Pietá, kakor tudi nobenega križanja!

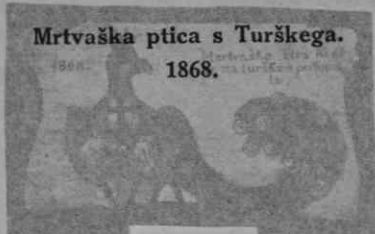
Priljubljene so tudi Nebeška glorijska Trojica (2307, 2398, 2443), Poslednja sodba (E 82, 2454), Pekel (2332), reminiscenca iz srednjega veka, personificiran kot proklete žroč zmaj, dalje ornamentalna sveta monograma IHS (3070, 3074, 3150) in MARIA (3116 združeno v monogram), dalje ponazoritev Sedmerih zakramentov (2460), oltar z monstranco (2459, 3143, 3142), ki jo stražita vojaka, ali ptiča, dalje Sveti srci, plameči s trnjem kronani in krvavi (2326, 3064, 3098), golob sv. Duha (2308, 2399, 3120).

Od svetnikov, predstavljenih z vsemi emblemi in simboli, v odlični noši stoječih med dekorativnimi vazami z vrtnicami, gre prvenstvo takozvanim kmečkim svetnikom, ki varujejo hišo

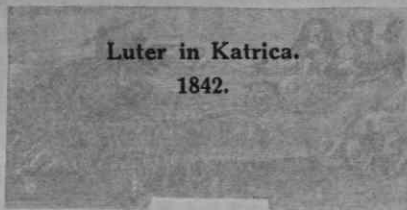
Kralj Matjaž. 1877.

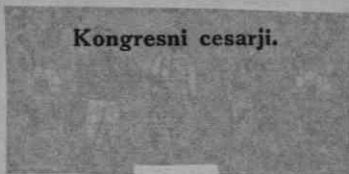
Mrtvaška ptica s Turškega.

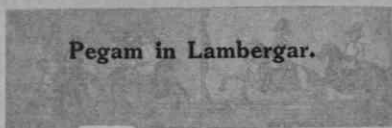
Luter in Katrica.
1842.

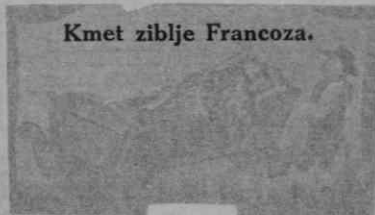
Kongresni cesarji.

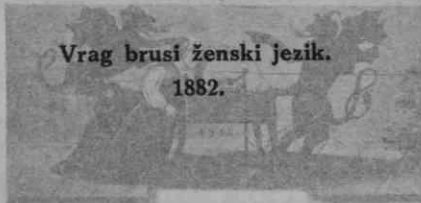
Pegam in Lambergar.

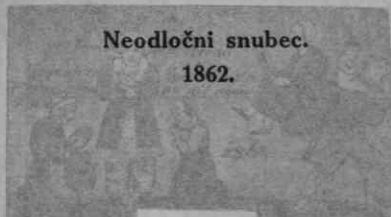
Kmet ziblje Francoza.

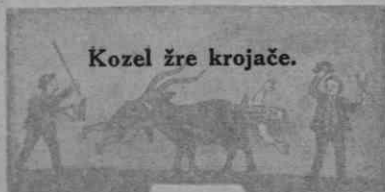
Vrag brusi ženski jezik.
1882.

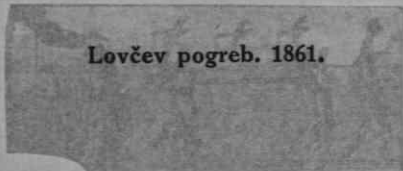
Neodločni snubec.
1862.

Kozel žre krojače.

Lovčev pogreb. 1861.

Ženski mlin. 1866.

Končnice z zgodovinskimi in žanrskimi snovmi.

ognja, polje toče, so patroni gospodinj ali dekel, priprošnjiki zoper razne ljudske bolezni itd., potem pridejo najbolj popularni patroni našega ljudstva.

S v. **Jurija** borečega se s pošastjo sem našel štirikrat (2331, 3069, 3112, 3134), za njim pridejo s v. **Anton** (2330, 2444, 3082, 2446), s v. **Izidor**, pobožni hlapec, ki mu angeli orjejo njivo, medtem ko moli (2458, 3146, 3163), s v. **Florijan**, varih pred ognjem, vitez s kebljico v roki (2453, 3165), **Janez Nepomuk**, ki ga mečejo z mosta (2452, 3140), priprošnjik zoper kužne bolezni s v. **Rok s psom**, ranjen na kolenu (2447, 2448, s v. **Mihael**, prebadajoč pošast (2434, 2435), s v. **Štefan**, ki ga kamenjajo (E 113, 2439), s v. **Janez evangelist** (2321), **Sv. Janez Krstnik** (2327, 3072), s v. **Peter in Pavel** (2323), s v. **Jakob** (2325), s v. **Avguštin? Gregor?** (3091, 2329, 3161), s v. **Luka** (2328), stigmatizacija s v. **Frančiška** (2445), s v. **Valentin** (2449), s v. **Šimen** (2438), s v. **Pavel** (2437), s v. **Martin** (2440), patron loncev s v. **Hubert** (3122, 3174).

Od **ženskih patron** srečaš s v. **Polono**, priprošnjico za zdrave zobe (2451), s v. **Barbaro** (2442), s v. **Nežo** (2441) i. dr. (2324), večinoma pa gre za **Marijo**.

Priljubljene so tudi **legende**, poleg one o **Izidorju**, ona s v. **Genovefe** (E 117, 2450, 2456), dalje o **Pričevanju umrlega smedniškega grofa** (2340, 2341, 2457), čigar sin vnovič terja desetino od kmeta, ki pa mu za pričo hudiči privedo iz pekla starega grofa. Ne vem pa, kaj pomenijo uprizoritve na končnicah, kjer letajo hudiči okrog cerkve (3065, 3066, 3118, 3101).

Od **cerkvenih opravil** se upodabljajo **Obhajilo** (2461), **Sedem zakramentov** (2460, 2501), **Izpoved moškega in ženske** (Čeb. dr. ima eno slikano, drugo v plastičnem, polihromiranem reliefu; pri moškem stoji angel, pri ženski, hudič — češ menda imajo ženske bolj kosmate duše. Dalje se upodablja **Poroka** (2463).

b) **Snovnosti iz kmečkega življenja (genre in humor).**

Kar se tiče nereligioznih snovi, imamo opraviti s kmečkim genreom. **Erotika, razmerje med spoloma**, smešenje raznih lastnosti moškega in ženske igrajo tu veliko vlogo. Lascivnih snovi

nisem nikjer našel. Najprej naj opišem snovi iz življenja žensk ter one, v katerih se hudomušno dražijo ženske.

Slovenski kmet smeši žensko ničemurnost, željo žensk, ostati večno mlade, njih jezikavost in ksantiparstvo, njih lov za hlačami, njihovo nagnjenje k ljubosumju itd. Gre za hudomušno dražljivost in satiro in v te vrste simboliki je naš ljudski umetnik zelo iznajdljiv in humoren, često celo drastično ekspresiven. Vrag igra v upodobitvah simbolično izraženih humoresk in satir veliko vlogo.

Nečimernost žensk se n. pr. smeši z upodobitvami, na katerih vidiš, kako vrage, repati, rogati, kosmati človek-kozli pero in »žehtajo« velike kupe ničemurnega ženskega perila, ki je vse čipkasto in mora vedno biti vabljivo belo, pa se tupatam tudi koketno pokazati izpod gornje obleke (prim. 3444, 2345). Tako kaže ena končnica tri vrage; eden meša perilo v kotlu, drugi ga izpira ob perilniku, tretji ga lika na mizi. — Na drugi sliki vidimo prešerno v levo stran korakajočo žensko, kateri vrag v samokolnici pelje izpod kril kukajoče spodnje perilo (2346).

Ženska lastnost, da žele ostati večno mlade, se smeši z upodobitvami ženskega mlina. Tema je stara last zapadne Evrope. Mislim, da so jo Slovenci dobili preko Alp. Ženski mlin je zelo priljubljen tema. Slike (2347, 2348, 3164) kažejo lesen mlin na ročni, vodni ali veterni pogon z mlinskimi in vodnimi kamni ter lijakom na vrhu, v katerega mečejo vrage stare, grbaste in redkolase babnice, katere prinašajo moški v hrbtnih koših. Iz mlina frče mlada dekleta, in to naravnost v naročje brhkkih fantov, ki jih za mlinom že čakajo.

Ženska jezikavost se smeši često na zelo drastičen način. Tema je zelo priljubljen, kar kaže cela vrsta takih slik (2366, 2367, 2474, 2475, 3086). Ljudski umetnik je žensko jezičnost dopovedal s tem, da je prikazal, kako vrag ženski jezik brusi. Kosmati človek-kozli s krempljastimi nogami in netopirjevimi perutmi gonijo z nogami ročne bruse in s kovaškimi kleščami drže babi, oblečeni v ošpetelj in rdeč modrc ter ruto jezik na brusilni kamen, ali pa tišči žensko h kamnu drug vrag, ki jo drži za vrat in ji čepi na hrbtu.

Žena-ksantipa je ovekovečena, kakor sem že gori omenil na slikah, ki predstavljajo Joba, ki je nekak patron za-ksantskih mučenikov z ženami ksantipami. Končnica 2349 kaže

ženo, ki je moža spodila iz hiše, na sliki 2350 preteplje moža, na neki končnici iz zbirke Č. D., je prišla ksantipa v gostilno po moža, ga zasačila pri kvartanju z vinskimi bratci in ga nemilo popadla za lase.

Ženska z magovalka moškega je simbolično prikazana na oni končnici Č. D., kjer mož pelje ponosno sedečo ženo na ročnem vozičku.

Ženske, ljubiteljice moških hlač so tudi zelo priljubljen tema (2351, 2352, 3064, dve končnici Č. D.). Na eni sliki vise na čavljju na steni irhovke. Dve ženski držita vsaka za eno hlačnico, dve drugi sta prihiteli in jim hočeta irhovke iztrgati, pri čemer se pulijo in vlečejo za lase. Ali pa irhovke kuhajo v kotlu, okrog katerega si štiri ženske dajo opraviti, oblizujoč si prste. Na eni je naslikan breg ob vodi. Na bregu sedi v sami srajci, lajbcu in klobuku mlad fant, držeč na drogu svoje hlače, za katere se pulijo tri dekleta, čofotajoč do pasu v vodi. Na eni izmed teh slik se štiri ženske s kuhalniciami, svežnji ključev in metlami tepo za irhovke.

Ženska ljubosumnost je simbolizirana na zelo originalen način, kakor tega nikjer še nisem opazil v izvenslovenski folklori (3368, ena izmed končnic Č. D.). Na eni se dve ženski, ena z avbo, druga z moškim klobukom na glavi, vsaka na svojem petelinu sedeč obdelujeta z metlo in burkljami. Na drugi jezditja ženski na volih in se tepeta z burkljami in kolcem. Prvotno nisem vedel, kaj ta upodobitev pomeni, pa so mi jo razjasnili stari čebelarji in jo je potrdil tudi dober poznavalec teh snovi g. Bukovec.

Ženska je v moških očeh, seve, večja grešnica od moškega, kar je dobilo izraza na dveh končnicah Č. D. Prikazana je cerkvena izpoved. Levo in desno v kotu sta po ena izpovednica, v desni kleči ženska, a ob njej stoji vrag! Ob moškem v nasprotni izpovednici stoji angel.

Ženske tepo biriča. Ta tema sloni na lokalni zgodbi iz Selc, ki pripoveduje, da so si tri ženske iz Selc pustile porezati lase in jih prodale. Hudomušni birič, ki je to vedel, je v nedeljo pred cerkvijo razglasil, naj si dotične ženske dobro osole juho, da jim bodo zrastle drugi lasje. Na to je bil birič tepen od vseh treh, kar kaže selška končnica (glej pod »Slikarji končnic«).

Ženske podedo moža ali vraga, ki je ukral lonec. Prizor se vrši ali ob ognjišču, kjer so pristavljeni lonci ali pred

arhitekturo in ženske pode tuje oblečenega moškega, v drugem primeru vraga, ki urnih krač odnaša lonec. S kakšno zgodbo je to v zvezi, ne vem še.

Ženska in vrag (2478, 2363). Na dveh končnicah vidimo vraga, ki ga ženske zmerjajo, besno gestikulirajoč, dočim jim oni kaže osle.

Zakonski prepir (Č. D.) je lepo ovekovečen na eni končnici. Na levi stoji jezična ženska, roke uprte v bok, gornje telo značilno sklonjeno naprej, z odprtimi ustmi, očitvidno jezikajoč, možu pa je potrpljenje pošlo in v »sveti jezi« je poskočil in ji meče v glavo vse, kar mu pride pod roke: krtačo, ponev, vrč, copato, zajca za izzuvanje škornjev, cedilo.

Pretep moških za žensko je prikazan na neki končnici Č. D. V desni strani naslikane krajine stoji ponosno lepo dekle in radovedno ogleduje štiri fante, ki se v levi pretepljejo zanjo.

Moški si je uklonil žensko na končnici 2364, kjer mu mora žena vleči brano, sam pa jo zadaj poganja z bičem.

Neodločni snubec je naslikan na končnici Č. D. z napisom »TURK SE ŽEN — Kaj očm strit, ta je stara pa ima 10.000 ckinov, ta je mlada pa nič nima.« V sredi stoji Turek s turbanom, desno pri nogah mu kleči mlado dekle, levo pa stara babnica z vrečo cekinov. V desni pa odnaša drug moški žensko v košu, na rami mu sedi otrok z zavezanimi očmi. Se pravi: prava ljubezen je slepa.

Na končnici 2476 tepeta ženska in moški majhnega fantiča za mizo pri južini. Na sliki 3133 nese ženska na hrbtu nekakšno zver.

Deklici s šopki rož (2393) sta liričen motiv.

Terica in vrag je zanimiva snov ene izmed končnic Č. D. Tam je upodobljena sušilnica, v kateri tri dekleta z lesenimi škarjami tarejo lan. Pogovarjajo se o tem, kakšnega ženina bi katera rada. Prva tega, druga onega, tretja pa izjavi, da ji je vse eno, če pride ponjo sam vrag. Hipoma se prikažejo tri postave, dva ženina in tretji — vrag!

Nadalje gre za hudomušno **satiriziranje nekih moških stanov ali poklicev**. Predvsem so tu slabi lovci, krojači, čevljarji, moški strahopetci in podobno.

Lovca in medveda kaže končnica 2379, lovca in gamsa 2382, 3078, lovca in srnjaka ali jelena 2383, 2487, lovca in dve

lisici 3097, 3151, lovca, jelena, petelina, psa 3093, lovca, kmeta in psa 3113. Večinoma se smeši lovec, ki je na lovu zaspal, živali pa ga radovedno ogledujejo ali celo brijejo norce iz njega, vohajoč po njem. Tako n. pr. zajec in speči lovec (Č. D.), ali, posebno drastično izraženo, na končnici (Č. D.), kjer lisica lovca brije, medved pa zraven gode na bas. Slabe ga lovca predstavlja 2380, dva takšna skupaj pa 3139. Posebno je priljubljen tema Lovčev pogreb (2384, 2385, 2386, 2490, 3128 Č. D.). Zajci ali lisice pokonci zravnani neso na »parah« lovca, zraven gre ves žalosten in prihuljen njegov pes. Medvedje neso puško in torbo za sprevodom, pred njim pa neso zajci zastavo, v zraku frče divje race z molki v kljunih.

Krojači, ki nikoli ne drže obljube izgotoviti obleko o pravem času, so zelo priljubljena snov ljudskemu satiriku.

Slikajo se, kako se s škarjami, likalniki branijo velikega polža, ki moli proti njim svoje roge (2377, 3124, 2481).

Krojači, katere žre kozel, ali ki se s kozlom trkajo so tudi pogosto naslikani (2375, 2376, Č. D.).

Krojači-suhci so drastično osmešeni na sličici (Č. D.), kjer je upodobljena krajina z drevesom, v katero piha iz oglov deščice poosebljen veter (dve glavi, ki pihata). Trije krojači-suhci so žrtev vetra, ki jih z likalniki in škarjami vred odnaša v zrak in tam z njimi preobrača kozolce. Komaj eden se je ujel v drevo, katerega se krčevito oprijemlje.

Čevljar se smeši na eni končnici Č. D. Naslikan je, kako dela smolo za dreto: podelava se v škafo.

Strahopetci so osmešeni v slikah z višnjegorskim polžem, ogromno, žabi podobno zverjo, katero napadajo neodločno trije strahopetci (2369). Strah pred polžem slika tudi končnica 2480 (prim. Die sieben Schwaben).

Rečenica »kozol ga trka« je ilustrirana v končnici 2381.

Dva junaka na kozlu sta upodobljena na sliki 3080.

Mož, ki nese na rami spanti okovana vrata 3170 — ne vem, kaj naj pomeni.

Prešič, ki brije moškega, dočim ženska drži posodje (Č. D.) mora tudi imeti svoj pomen kot prizor iz šaljive zgodbe, ki je pa ne poznam.

Debeluh s samokolnico (2378) tudi ne vem, kaj pomeni.

Iz čebelarškega življenja omenjam Tehtanje medu (2390), Roj čebel (2391), Medveda z medom (medved krade satje) in Jobove motive, ki so spravljeni v zvezo s čebelarstvom ali ksanarstvom.

Iz vojaškega življenja in stanu naj omenim Nabornike (2372, 2472), Pet vojakov (2469, nepoznani mi po pomenu prikaz Vojaka in moža s palico (3100) ter Vojaka na petelinu 2479).

Iz zgodovine je panjskim končnicam tudi marsikaj ostalo.

Pegam in Lambergar sta zelo pogost tema (2335, 2336, 2337, 3117), upodobljena sta v trenutku, ko na konjih jezditita drug proti drugemu, oblečena v rokokojske vojaške noše s triogelnimi klobuki in bridkimi sabljami ali pa v trenutku, ko je Pegamu odletela glava. Lambergar jo je nabodel na svojo sabljo, Pegamu za vrat sta pa mahoma priskočila dva majhna hudička, ki čakata duše, da jo zgrabita, ko pride na svetlo (srednjeveški motiv). Na par končnicah sta opisana oba prizora.

Kralj Matjaž z zlato krono, v rdečem plašču, sedeč za kamenito mizo na prestolu, imajoč dolgo na dvoje razcepljeno brado, ki se mota okrog nog mize, obdan od peterih, kakor rimski vojaki oblečenih »jogrov«, je predmet slike na končnici 2338. Prizor se vrši, ne ravno v votlini, nego pod zeleno streho drevesja. Globoko je prodrli Matija Korvin v zavest našega naroda, da se je v njej tako dolgo obdržal!

Luterin Katrica tudi še nista izginila iz domišljije, kakor kažeta končnici 2339 in na od Č. D. Debel menih in nuna sedita v stare sorte vozu, neke vrste antičnem dvokolesniku, vozijo pa voz rogati kozli, katere poganja na njih jezdeči vrag z bičem. Očividno se ljubimca vozita naravnost v pekel.

Kongresni trije cesarji so predmet končnice 2342. V odlični noši so upodobljeni simetrično na ploskev porazdeljeni trije veljaki ljubljanskega kongresa, ob njih stoje šopki rož. To je zgodovinski spomin na kongresne čase. Tudi končnica 3036 nam kaže dva neznanca cesarja.

Kmet ziblje Francoza, končnica 2354 je zanimivo humoren spomin na francoske čase. Golorok kmet z žametastim lajbcem in kratkimi irhovkami ziblje ogromno zibelko, v kateri leži speč Napoleonov vojak v vsem svojem »ornatu«, t. j. s kompletno uniformo, čako in puško z bajonetom. Sličica hoče s tem smešiti Slovence, ki so morali po odhodu Francozov iz naših krajev zibati otroke, ki so jih imeli tuji vojaki z našimi dekletji.

Dvoglavi orel je zelo priljubljen motiv na končnicah (2334, 2145, 3157). Dvoglavi orel, kakor že je na teh končnicah iz XIX. stoletja avstrijskemu državnemu podoben, je vendar v naši ornamentiki že od nekaj priljubljen motiv, ki nima morda toliko z Avstrijo opraviti, ker ga imajo tudi Nemci, Rusi, Italijani itd. v svoji ornamentiki.

Turška ptica (na končnici Č. D.) je reminiscenca na grozote iz časov turških vojsk in vpadov. Ima napis »Mertvaška Tica ki se je na Turškem perkasala«. Slika predstavlja ogromnega ptiča, nekakšnega orla na štirih nogah, pa s pavjim repom. Na glavi ima krono, na prsih križ in mrtvaško glavo, na repu pa še osem mrtvaških glav.

Škric molze kmetu kravo (2377) je aluzija na »mestne škrice, ki kmeta molzejo,« vsekakor duhovita aluzija: Kmet drži kravo, molze jo pa, na stolčku sedeč, škric z visoko štulo na glavi.

Davki (2466) predstavljajo v sobi, na katere steni je obešen cesarski orel, kmeta v slovenski noši, sedečega pri mizi. Kmet, bržkone župan, odšteva nekakšnemu uradniku ali biriču z visoko čako denar. Ker je končnica iz l. 1820., ni izključeno, da gre za obtožbo grabežljivih Francozov, ki so našim ljudem nakladali hude davke.

Pravda (3081) je satira na pravdarsko strast, pri kateri pač zgolj »mestni škric« ima korist.

Zgodovine se tičejo tudi končnice, ki predstavljajo razne vojske.

Bitka s Turki (2353), **Boj strelcev** (E 80), **Bitka med konjeniki in pešci** (2470, 2473).

Junak ubija z maja (2355 in Č. D.), takšna snov bo nemara še v zvezi s starimi pravljicami. Zmaj je zelen, na hrbtu ima polno osti, ima peruti in je sicer podoben kuščarju.

Običaji: Žaganje babe (Č. D.) je redka slika, ki nam prikazuje prastar ljudski običaj naših krajev. Menda gre še za reminiscenco na staroslovansko Morano, vsekakor je to nekaj pustni običaj, ki je pri nas že izumrl. Slika predstavlja na dolgi klopi ležečo staro babo, katero čez pas žagata dva možaka z dolgo drevesno žago. Okrog klopi imajo svoj vrišč in halo šesteri dečki in deklice.

Nabornike (2372, 2472), ki tudi spadajo med običaje, sem že gori omenil. So to fantje s harmonikarjem, ki se v procesiji pomikajo po cesti vriskajoč in živahno gestikulirajoč.

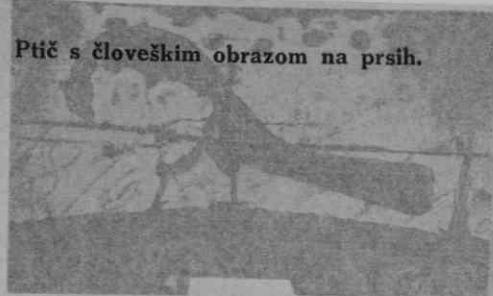
Hudič je zelo priljubljen na panjskih končnicah. Udejstvuje se pri satirah in humoreskah kot deus ex machina, sam pa je upodobljen, ko se pelje na vozu s kozli na končnici 2333. Kakšen pomen ima končnica 3065, kjer hudiči frče okrog cerkvene stavbe, ne vem.

Raznovrstne snovi iz vsakdanjega življenja predstavlja cela vrsta končnic. Medvedarja, ki svoji živali gode na gosli, predstavlja končnica E 116, Moža, ženo in njuno kravo 2343, Prevrnjeni voz, zraven voznika in obupujočega meniha 2356, Postiljona 2358, Voznika, ki pelje sode 2359, Kmeta, ki mu je divja mačka splasila konja 2360, Kmečki par v stari, narodni in drugi par v že moderni, francoski noši 2361, Prizor s kegljišča 2370, Godbo in ples 2371, 2374, Pivce v krčmi 2373, 2465, Tri jetnike v ječi 2388, Moža pri vodnjaku 2389, Moža s pipo v ustih in žlajfico na glavi 2491, Brkat obraz 2492, Vlak 2493, Moža in ženo 2494, Otroke, ki gredo iz šole 2495, Svatbo z godci 2462, 3161, Poroko 2463, Godce 2464, Moža in mizo 3102, 10 slik mesecev 3051—3060, Tri može v krajini 3129, Hišo, moža pri mizi 3130, S polja domov 3171, Slikarja, ki slika gospo 3175, Smrad v šoli (Č. D.), Prizor s košnje 2369. Krajine predstavljajo 2467, 3135, 2392, 2394. Številke za zaznamovanje panjev, brez figuralnih motivov 2496, 2497, 2498, 3075, 3089, 3090, 3092. Marmorjevo inkrustacijo predstavlja 2499, Rože 3132, Vrtnice 3126.

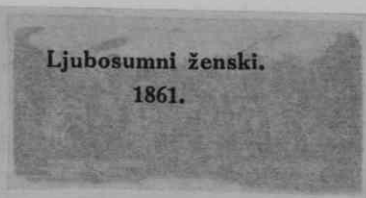
Živali predstavlja cela vrsta končnic. Ptiče 3156, Bolno lisico 2387, Golobe 3115, 3119, Slona in velblode 2396, Kačo in zajca 2397, Zverine, ki žro otroke 2408, Medveda z medom 2468, Petelina, ki ga jaha vojak 2479, (primeri tudi ljubosumne ženske!), Polža 2480, Konja belca 2482, Ples zajca in lisice, pri katerem volk gode na bas (Č. D.), Leva in levinjo 2483, Leva 2486, Mrjasca 2485, Lisico 3071, 3154, 3159, Boj z levi 2395, Peteline, ki vozijo lisico v kočiji (Č. D.).

Zanimiv motiv je ptič, ki ima na prsih človeški brkat obraz v katerega nos kljuje ptičja glava, ki na dolgem vratu moli pred obraz 3067, 3084. Čisto podoben motiv sem našel tudi v knjigi Schwaebische Volkskunst, pa brez objasnila. Tam je reproduciran isti motiv kot slika na steklo. Dvorni svetnik

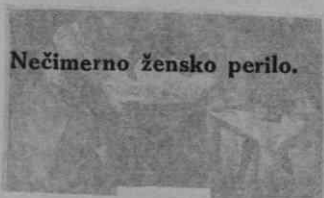
Ptič s človeškim obrazom na prsih.

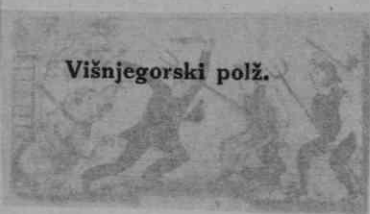
Ljubosumni ženski.
1861.

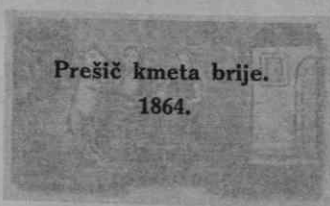
Nečimerno žensko perilo.

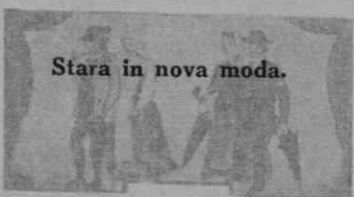
Višnjegorski polž.

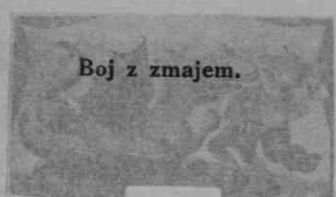
Prešič kmeta brije.
1864.

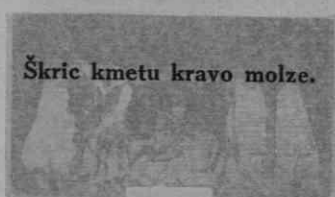
Stara in nova moda.

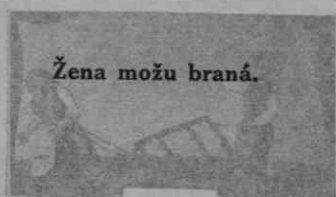
Boj z zmajem.

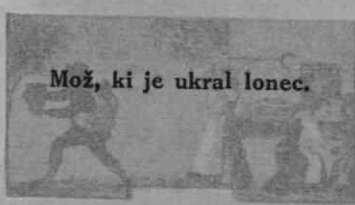
Škric kmetu kravo molze.

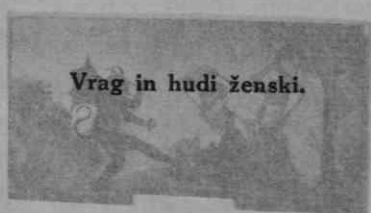
Žena možu braná.

Mož, ki je ukral lonec.

Vrag in hudi ženski.

Končnice z žanrskimi snovmi.

dr. M. Haberlandt, na katerega sem se za pojasnilo obrnil, opozarja na Jahrbuch f. histor. Volkskunde, zv. II. na članek Wilh. Fraengerja, ki mi ni dostopen. Baje je snov celo antična in se na gemah dobi Chimera, ki kaže naprej stopajočega petelina, ki ima na prsih obraz Silena. Od teh upodobitev, nazvanih grili (grško »Gryllen«) so se dali inspirirati bakrorezci XVII. in XVIII. stoletja, ki so marsikaj podobnega ustvarili. Dr. Haberlandt tudi potrjuje, da je upodobitev ptiča s človeškim obrazom na prsih daleč razširjena.

Stil in stilni razvoj slik na končnicah.

Najstarejša končnica, Madona z rožami iz l. 1758. (Č. D.) obravnava idealno snov, ki je tudi idealno tolmačena (abstraktna frontalnost, simetrija, brezprostorje) in strogo simetrično komponirana. V primeri s tedanjo »visoko umetnostjo« (naturalistični realizem) je s svojim idealističnim realizmom že znatno zastarela. Tudi ostale končnice XVIII. stol., upodobitve Pegama in Lambergarja (2335, 2336), Madone na tronu, Sv. Treh kraljev (Č. D.), Sv. Avgušтина (3091) kažejo idealistično pojmovane snovi (tudi že prvi Jagrov pogreb 1786!) v ploskoviti, brezprostorni obdelavi in simetrični kompoziciji. Ta stil vlada vseskozi do nekako l. 1820., ko se začno pojavljati povsem naturalistične snovi, vsakdanje pojmovane, plastično in barvno obdelana telesa, pravilna prostorna obdelava in perspektiva ter prosta kompozicija. (N. pr. Davki). Do nekako 60tih let XIX. stoletja vlada še naturalistično-realistični stil (alegorije, satire, groteske) po- slej pa vlada čisti naturalistični genre v krajini, s prosto kompozicijo ali prosto simetrijo in realno obdelanimi telesi. Vendar se dado končnice težko datirati, ker se snovi venomer ponavljajo v starih koncepcijah. Glavno bistvo tega slikarstva pa je v njega snovnosti.

Ta obilica življenja veselega žanra, ki daje osnovni ton snovem na končnicah, bodisi religioznim ali posvetnim, kaže zlasti lepo, kako zelo so alpski Slovenci duševno sorodni evropskemu, nizozemsko-nemškemu severu, ki je kulturno na Slovence od početka in najdlje vplival!

Resumé.

Les planches de devant des ruches slovènes.

Dans cete dissertation qui est une contribution à l'étude de la peinture nationale slovène, l'auteur décrit les peintures qui se trouvent sur les planches de devant des ruches qui étaient répandues à partir de la deuxième moitié du XVIIIe siècle jusqu'à nos jours, surtout chez les Slovènes, habitant les Alpes. Ces planches peintes sont une spécialité ethnographique slovène. Elles sont en bois blanc, d'une longueur de 25 à 35 cm, et de 12 à 17 cm de hauteur, peintes avec des couleurs à détrempe, fabriquées à la maison. Leurs auteurs sont des artistes villageois de la Haute Carniole et de la Carinthie slovène. Ces peintures représentent des personnages: surtout des scènes de l'Ancien et du Nouveau Testament, ainsi que des scènes originales, très humoristiques et grotesques de la vie des paysans, de l'histoire etc.

Des collections de ces planches peintes qu'on n'emploie plus aujourd'hui se trouvent au Musée Royal d'Ethnographie et à la Société des apiculteurs à Ljubljana. La plus ancienne porte la date de 1758. Celles du XVIIIe siècle et de la première vingtaine du XIXe siècle appartiennent encore au réalisme idéaliste, d'après le dessin plastique des corps, leur composition symétrique et leur matière religieuse. Après 1820 on trouve de petits tableaux pittoresques d'une composition libre, des tableaux de genre et des peintures naturalistes. Ces peintures ont un genre caractéristique qui classe les Slovènes, habitant les Alpes, dans le monde des idées des peuples de l'Europe du Nord.

